

DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2026.21.359735>

УДК 94:930.2](477+470)«18»

THE LANGUAGE OF THE EMPIRE: THE 1828 TRANSFER OF THE DANUBIAN SICH IN THE OFFICIAL PRESS AND ARCHIVAL DOCUMENTS

Svitlana Kaiuk

PhD in History, Associate Professor
Department of History of Ukraine
Oles Honchar Dnipro National
University
72 Nauky Ave, Dnipro, 49045, Ukraine
ORCID iD:
<https://orcid.org/0000-0002-2452-2642>
E-mail: skaiuk22@gmail.com

Citation: Kaiuk, S. (2026). The language of the Empire: the 1828 transfer of the Danubian Sich in the official press and archival documents. *Chornomors'ka mynuvshyna: transactions of Department of Cossack History in the South of Ukraine*, 21, pp. 139–149.

Submitted: 12.03.2026.

Abstract

The article examines the transition of the Danubian (Zaporizhian) Sich to the Russian Empire in May 1828 as a case study of imperial language functioning at different levels of the administrative system. The relevance of the study is determined by recent approaches in imperial studies, which focus not only on historical events but also on the mechanisms of their discursive construction. The aim of the article is to compare the language of official imperial press and archival documents produced by border and military institutions in order to identify different modes of representing the same event.

Based on archival materials from the State Archives of Odesa Region and the Russian State Military Historical Archive, as well as publications from the newspaper Sankt-Peterburgskie Vedomosti, the study demonstrates that the transition of the Danubian Sich was not a single event but a complex process consisting of multiple asynchronous developments: movements of different groups of Cossacks, quarantine control, military use, and administrative regulation. It is shown that while official press presented this process as a completed act of voluntary submission, archival documents reveal it as a complex administrative and logistical challenge.

The scientific novelty of the study lies in interpreting the transition of the Danubian Sich through the concept of imperial language as a multi-layered system functioning simultaneously as a language of governance, control, and representation. The article argues that the empire did not operate with a single narrative but produced multiple discursive regimes depending on the function of the text.

The conclusions emphasize that the comparison of official press and administrative documents allows us to understand how imperial power not only describes but also constructs historical events, transforming a frontier process into a politically completed act.

Keywords: *imperial studies, Russian Empire, Danubian Sich, Zaporizhian Cossacks, imperial language, frontier, quarantine institutions.*

МОВА ІМПЕРІЇ: ПЕРЕХІД ЗАДУНАЙСЬКОЇ СІЧІ 1828 р. В ОФІЦІЙНІЙ ПРЕСІ ТА АРХІВНИХ ДОКУМЕНТАХ

Світлана Каюк

Кандидат історичних наук, доцент
Кафедра історії України
Дніпровський національний
університет
імені Олеся Гончара
пр. Науки, 72
49045, м. Дніпро, Україна
ORCID iD:
<https://orcid.org/0000-0002-2452-2642>
E-mail: skaiuk22@gmail.com

Цитування: Каюк С. Мова імперії: перехід
Задунайської Січі 1828 р. в офіційній пресі та
архівних документах. *Чорноморська
минушина* : зап. Від. історії козацтва на півдні
України : зб. наук. пр. за ред. В. А. Смолія.
Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2026. Вип. 21.
С. 139–149.

Отримано: 12.03.2026 р.
0,85 д.а.

Анотація

У статті досліджується подія переходу
Задунайської (Запорозької) Січі на бік Російської
імперії у травні 1828 р. як приклад функціонування
імперської мови на різних рівнях адміністративної
системи. Актуальність роботи зумовлена
сучасними підходами імперських студій, які
пропонують аналізувати не лише події, але й
механізми їхнього дискурсивного конструювання.
Метою статті є порівняльний аналіз мови
офіційної імперської преси та архівних документів
прикордонних і військових інституцій для виявлення
різних режимів опису однієї події.

Методологічну основу дослідження
становлять підходи нової імперської історії,
зокрема концепції Дж. Бербанк і Ф. Купера щодо
управління різноманітністю, А. Капелера щодо
категоризації підданих, А. Л. Столер щодо читання
колоніального архіву та Р. Вортмана щодо
символічних сценаріїв влади.

На основі архівних матеріалів Державного
архіву Одеської області та Російського державного
військово-історичного архіву, а також повідомлень
газети «Санктпетербургские ведомости»
показано, що перехід Задунайської Січі не був
одномоментною подією, а складався з низки
несинхронних процесів: переміщення різних груп
козаків, карантинного контролю, військового
використання та адміністративного регулювання.

Встановлено, що в офіційній пресі цей процес подано як завершений акт добровільної покорі,
тоді як архівні документи фіксують його як складну адміністративну і логістичну проблему.

Наукова новизна дослідження полягає у розгляді переходу Задунайської Січі через призму
імперської мови як багаторівневої системи, що одночасно функціонує як мова управління, контролю
і репрезентації. Доведено, що імперія не має єдиного способу опису подій, а виробляє різні
дискурсивні режими залежно від функції тексту.

У висновках зазначено, що зіставлення офіційної преси та адміністративних документів
дозволяє побачити, як імперська влада не лише описує, але й конструює подію, перетворюючи
прикордонний процес на політично завершений акт.

Ключові слова: імперські студії, Російська імперія, Задунайська Січ, запорозьке козацтво,
імперська мова, фронтір, карантинні інституції.

В історії України є сюжети зі шлейфом історіографічного різноголосся, оповиті
присмаком ностальгії за «золотими часами» Козаччини і відчуттям втрати. Одним з таких
можна вважати кінець Задунайської Січі, який офіційно позначився переходом Коша на чолі
з отаманом Йосипом Гладким на бік Російської імперії у вирі чергової російсько-турецької
війни 1828-1829 рр. Ця подія достатньо описана в українській історіографії [1; 2; 3; 4; 6].
Відомою є і біографія останнього кошового Задунайської Січі Й. Гладкого, який відіграв
визначальну роль у цих подіях, отримав значні особисті привілеї від Російської імперії:
дворянський статус, військові чини, маєтності, визнання [1; 6]. Війна зазвичай слугує

швидкій міфологізації та героїзації. Образ же останнього кошового Задунайської Січі до сих пір виглядає неоднозначним, провокує питання дослідників, нові оціночні судження тощо. Кожна історична (історіографічна) доба відкриває нове коло питань. Сучасні імперські студії конструюють нові аналітичні рамки і дослідницькі питання до старих, загально відомих сюжетів. Тож подія переходу Задунайської Січі у травні 1828 р. на бік Росії, як така, що добре описана в джерелах, цікава механізмами конструювання імперських образів. Імперська мова, функціонування якої як інструменту можна прослідити на різних адміністративних рівнях бюрократичного апарату, у різножанрових джерелах, проглядається у цьому сюжеті надто виразно.

Попри різницю оціночних суджень прихильників і противників імперій, переважна більшість сучасних дослідників імперських студій акцентують гнучкий режим влади над відмінностями, «політику різноманітності», неоднорідні практики влади на різних адміністративних рівнях і у різних регіонах [13]. «Імперська мова» постає як своєрідна політична інституція з власним механізмом функціонування. Різнобарвність та багатошаровість колоніального архіву, який можна читати під різними кутами і з різною прискіпливістю, який містить у собі ідеї і практики, є емоційним і офіційно прямолінійним одночасно, породжує багато думок і містить безліч відповідей [16].

Аналізуючи «імперську мову» у документах, які повідомляють про перехід Задунайської Січі, можна побачити кілька пов'язаних між собою рівнів: мову управління різницею – категорії підданства, народності, кордону, окраїни; мову репрезентації влади – політичного театру, символів; мову самоопису імперії і її раціоналізації [14; 17]. На рівні джерел це представляється через архівні справи прикордонних інституцій та регіональної влади південноукраїнського регіону: в даному випадку справа з фонду Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора з характерною назвою «Справа про Запорожців, які прибули до нас з-за Дунаю разом із кошовим та іншими чинами, висловивши покірність Російському престолу» [5]. Для підсилення наочності політичного театру варто додати аналогічні за змістом документи, що містяться у колекції Військово-наукового архіву Російського державного військово-історичного архіву [8]. Довершує картину самоопису імперії офіційне повідомлення, надруковане у газеті «Санктпетербурзькі відомості» [9].

Зміст архівних джерел дозволяє реконструювати перебіг переходу задунайських запорожців і відповідне відображення в імперських установах різного адміністративного рівня. Початком можна вважати рапорт Кілійської міської поліції новоросійському і бессарабському генерал-губернатору Михайлу Воронцову, в якому повідомлялося, що 11 травня 1828 р. біля Кілійської фортеці з правого берегу Дунаю з'явилися човни, які рухалися від Вилкова до Ізмаїлу [5, арк.5]. Військові керівники, які знаходилися у Кілійських гирлах, нарахували 60 човнів, на яких могло бути до 500 осіб запорожців, які прибули «з-за кордону турецьких володінь». 13 травня Ізмаїльська портова карантинна застава повідомила, що вночі до порту прибув «Запорозької Січі Кошовий отаман Йосип Гладкий» з десятьма запорожцями, при двох бунчуках і трьох знаменах [5, арк. 2]. А вже 14 травня та сама карантинна застава повідомила, що на 68 човнах прибуло ще 342 особи, які йдуть разом із кошовим отаманом [5, арк.6]. Видається трохи дивним, що того ж 14 травня 1828 р. головнокомандувач Другою армією генерал-фельдмаршал Петро Вітгенштейн повідомив М. Воронцову про перехід кошового з усіма регаліями, церквою, прапорами у кількості 1000 осіб [5, арк. 1]. Звідки взялася таке красиве число, сказати точно важко. Це спостереження стосується і такого узагальненого і довершеного опису всіх важливих офіційних атрибутів (регалії, знамена, церква), які навряд чи одночасно з'явилися у прикордонних установах. Попередніх повідомлень, на підставі яких можна було скласти таку довершену картину, у справі немає. Такі документи з'являться пізніше. Тож цей документ свідчить про інше - так званий «самоопис імперії», до якого посадовці такого рівня як Вітгейштейн наперед готові.

Петро Християнович Вітгейштейн – урядовець із значним бюрократичним і військовим стажем. Він командував великими військовими формуваннями від кінця

XVIII ст., під час Наполеонівських війн. Його життєві поразки (відсторонення від служби під час царювання Павла I, програні великі битви під Лютценом і Бауценом як командувача армії) і швидке повернення до найвищих урядових щаблів – свідчення відповідних чиновницьких умінь. Саме такого типу люди досконало володіли «імперською мовою» не тільки на письмі, але й у жестах, що і дозволяло їм швидко рухатися кар'єрними сходинками. Листи Вітгейштейна – це не тільки про стиль письма, а й про інструмент політичної дії. Тож і довершені числа, які наочно демонструють красу події та її завершеність (1000 осіб), і підкреслені атрибути (регалії, церква, вся козацька старшина) і вираз «виявили готовність служити Російсько-імператорському престолу» – типові формули, які підкреслюють велич імперії та її досконалість [5, арк. 1]. Кругле число, що складається з однакових цифр, виконує не лише інформативну, а й символічну функцію, нівелюючи внутрішню різноманітність цієї групи. За цим числом багато різних людей і доль (у даному випадку козаків різного статусу, жінок, дітей, народжених в Османській імперії чи біглих від Російської імперії тощо – див. документ 1).

Процес переходу запорожців тривав кілька днів і не завершився 14 травня 1828 р. Про це свідчать інші документи цієї архівної справи. Жоден з них не містить числа 1000 осіб. У рапорті виконуючого обов'язки бессарабського цивільного губернатора Воронцову від 19 травня, йдеться про близько 700 осіб в Ізмаїлі, які відмовились витримувати карантин у Базарчуці [5, арк. 11]. 26 травня ізмаїльська портова карантинна застава повідомила про появу ще 53 осіб на 13 човнах, які прийшли з Караурмана [5, арк. 9]. А вже 3 червня 1828 р. та сама портова застава повідомила, що запорозькі козаки з родинами у кількості 578 осіб витримали обсервацію і вирушають далі [5, арк. 13]. Отже, перехід Задунайської Січі до Росії не виглядав простим і пафосним, як його описало вище керівництво країни.

За лаштунками самого процесу переходу не помітним лишився один незначний, але дуже показовий епізод. Наприкінці травня 1828 р. запорожці за активного сприяння генерал-майора Сергія Тучкова, який відіграв визначальну роль у переході запорожців і опікувався цією справою з 1826 р., були відправлені для участі у військових діях. Мова йшла про достатньо складну військову операцію – переправу російської армії через Дунай біля селища Сатунов [5, арк. 8]. Відбулося це у той момент, коли перехід задунайців ще тривав, до прикордонних установ продовжували прибувати човни з козаками та їх родинами. Тому частина вже була відправлена до війська, а новоприбулі мали перебувати у карантині [5, арк. 9]. Лише на початку червня Ізмаїльська карантинна застава передала більшість козаків у відомство Головного опікуна колоністів генерал-лейтенанта Івана Інзова [5, арк. 13]. Отже, процес переходу Задунайської Січі – справа довготривала, обтяжена значними складнощами і негараздами, можливою непокорою імперським правилам (козаки не захотіли дотримувати карантинні обмеження там, де було визначено), неготовністю російських прикордонних установ прийняти таку кількість людей тощо.

Участь задунайців у переправі російської армії через Дунай, як і весь процес переходу виглядає інакше, якщо конструювати його за іншими імперськими документами. Це листування російських військових, які в той момент керували армією і готувалися до переправи. З цього листування травень 1828 р. виглядає доволі логістично складним і напруженим через нестачу людського ресурсу і ще більше – човнів – для переправи через Дунай. Генерал Тучков за розпорядженням вищого військового керівництва займався інспекцією всіх можливих суден, які можна було задіяти. В його записці були враховані всі човни, що знаходилися в регіоні: купецькі, перевізні тощо [8, арк. 1]. Вважалося, що всього можна розмістити від 6600 до 7500 осіб. Поруч з запискою Тучкова містився лист від 22 травня 1828 р., в якому зазначалося, що є ще запорозькі човни, з яких тільки 40 можна використати для військових потреб: на них може розміститися до 450 осіб піхоти і 119 веслярів. А якщо врахувати, що самих запорожців так само можна використати як військову силу, то справжній стан справ прояснюється. Запорожці перейшли на російський бік надто вчасно. Тому, вже 29 травня у листуванні російських військових керівників йшлося про

участь запорожців у військових діях, якщо, звісно, карантин не проти [8, арк. 4]. Так частина козаків була швидко приведена до присяги і до них був представлений офіцер Михайлов, який «знає турецьку мову, яку інколи вживають козаки» [8, арк. 6 зв.]. І це в той момент, коли задунайці ще продовжували виходити з території Османської імперії.

Саме 29 травня 1828 р. у найбільш відомій російській газеті «Санктпетербурзькі відомості» з'явилося повідомлення про хід російсько-турецької війни зі штабу при Ізмаїлі. В ньому офіційно зазначалося, що «Січ Запорозька, яка з давніх часів у володінні турецькому існувала і перебувала на правому боці гирла Дунаю, підкорилася добровільно Государю Імператору» [9]. Звісно, всі регалії, знамена і кількість 1000 осіб козаків офіційно виголошувалися. В цьому повідомленні бажане для імперії керування різницею очевидне: «Запорозька Січ» тут не зникла, не розчинилась і не виглядає як небажаний уламок минулого. Навпаки, козаків визнають як окрему групу, але лише в тій точці, де ця група вже символічно впорядкована імперською владою. Імперія констатує: окремішність допустима, якщо вона поставлена під знак царської милості. Звідси перелік всіх титулів і регалій, які більше не нагадують старі славетні часи Запорозької Січі, а вписані в імперські реалії і повсякдення. Тому і так детально вписані, бо підкреслюють імперське різнобарв'я: «Теперішній і колишній Кошові (начальники Січі), з яких перший Йосип Гладкий, має гідність двох бунчужного паші, обидва писарі, всі отамани і осавули, з двома бунчуками, трьома знаменами і всією церковною утварю, з двома священниками, з дарованими від султана привілеями і грамотами, з військовою Канцелярією і з тисячею козаків з родинами...» [9]. Це не проста імперська різниця, а та, що лягає у сферу стратегічного геополітичного напрямку Російської імперії – південь, Причорномор'я, Кавказ, терени, які підвладні османському султану. Тож включення до російської імперської лексики фраз на кшталт «двухбунчужний паша», «даровані від султана привілеї» є знаковими для мови імперії, яка прагне бачити таку різницю у своєму підпорядкуванні. Звідси і наголос на виразі «підкорилася добровільно» - бажаний приклад для наслідування і можливий механізм безболісної імперської інтеграції. Відмінність можна зберегти, якщо вона підпорядкована імперії. Офіційне газетне повідомлення не показує процес переходу Задунайської Січі, а лише його ідеально впорядкований результат. В такий спосіб багатонаціональна імперія перекодує периферійні спільноти у власний політичний словник [12, с. 15]. І «запорозькі козаки» більше не відносяться до етнографічної категорії. Газета не пояснює, чому ці козаки опинилися в Ізмаїльському карантині, не розкриває їхнього османського досвіду, не показує їхньої складної прикордонної біографії. Вона забирає у них фронтірну багатозначність і повертає їх читачеві як уже зрозумілий імперський об'єкт: вони є «запорожцями» настільки, наскільки їх побачив і прийняв імператор і імперія. Тож текст працює як інструмент не стільки опису, скільки включення через категоризацію.

Офіційна імперська преса, як і вищі імперські чиновники, добре використовують мову для зміни акценту з периферії, окраїни у центр. Ці тексти незалежно від жанру (газетне повідомлення чи офіційне листування чиновників вищих рангів) нормалізують владу над чужим простором і чужою історією. Козаки слугують гарним фоном для імперського полотна.

Їхній перехід не подано як власне рішення складної фронтірної спільноти, не подано як відповідь на кризу Османської імперії, на грецьке повстання, на довгу агітацію російських чиновників, на економічні труднощі дунайських рибалок. Усе це витіснене. Подія згорнута до констатації, одномоментного акту. Те, що в документах постає як довга підготовка, логістика, рух човнів, карантини, переговори, місцева адміністративна робота, у пресі перетворюється на морально ясний сюжет про монаршу ласку. Особливо помітною визначальна роль імператора є у наступних газетних повідомленнях про переправу через Дунай російського монарха Ніколая I [10, с. 11].

Цікаво, що у газетному повідомленні навіть карантин виглядає місцем спокою і домашнього затишку, або як мінімум – нейтральним простором. Наче це не інституція

імперського контролю над рухом людей, товарів і кордонів, достатньо жорстка через обмеження і мало комфортна [7]. Компресія часу, де довготривалий процес зведено до констатації факту, – одна зі складових мови імперських повідомлень. Тож повідомлення “Санктпетербургских ведомостей” про перехід запорожців та їхнє перебування в Ізмаїльському карантині, участь у переправі через Дунай є не стільки новинними замітками, скільки коротким імперським сценарієм включення прикордонної спільноти в простір царської легітимності.

«Добровільно», «вже перейшли», «готові ще перейти» – у газетному повідомленні це не констатація фактів, а ідеологічна конструкція події, яка сиволізує порядок, підпорядкованість, завершеність. Агентність козацької спільноти зникла, а її місце зайняв імперський центр як єдине джерело сенсу події. І вже 8 червня 1828 р. у повідомленні з театру війни зазначалося: «У другій половині дня того ж числа (28 травня) Государ Імператор зволив вирушити на турецький берег. Його Величність переправився через Дунай на човні, веслярами якого були 10 запорозьких козаків, які за кілька днів до того були турецькими підданими, а нині були нагороджені відзнаками військового ордена Святого Георгія. Кермував їхній отаман, який донині був двобунчужним пашею» [11].

А втім попри різницю у стилі і лексиці, часто обумовлену жанром і видовою атрибуцією джерел, доводиться констатувати, що на кінець 1820-х рр. всі ланки розгалуженого адміністративного апарату Росії імперською мовою добре володіли. І преса, і архівні документи походять з імперського середовища, тому не дають «чистого голосу» самих козаків. Але саме через їх зіставлення можна краще побачити, як імперська влада по-різному кодувала один і той самий прикордонний сюжет. Ці коди виявилися живучими, а імперська оптика пережила імперію і стала звичною. Помітити її можна, лише прискіпливо вивчаючи.

Документи

Документ 1. Лист головнокомандувач 2-ї армії генерал-фельдмаршал П. Вітгейштйна новоросійському генерал-губернатору М. Воронцову. 14 травня 1828 р. (Оригінал, рукопис, російська мова. Переклад С. Каюк).

16 травня 1828

Новоросійському генерал-губернатору і повноважному наміснику Бессарабської області
панові генералу від інфантерії і кавалеру графу Воронцову

Я отримав сього дня донесення від відрядженого до м. Ізмаїла генерал-майора Тучкова, що кошовий Запорозької Січі з отаманами, писарями, осаулами, хорунжими, рядовими і 1000 козаками перейшли з-за Дунаю на нашу сторону, виявивши покірність Російському Імператорському престолу.

Обставина ця свідчить про вельми сприятливі наслідки, і, перебуваючи в цьому переконанні, я наказав генерал-майору Тучкову подбати про доведення належних розпоряджень до всіх карантинних контор і зноситися з найближчими карантинними начальствами, щоб повернення тих, хто перейшов з-за Дунаю, було влаштоване найзручнішим для них способом.

Зважаючи ж, що в самих карантинах через їхню тісноту всі козаки, що перейшли, розміститися не можуть, я наказав командирі 3^{-го} піхотного корпусу, панові генералу від інфантерії Рудзевичу, відрядити необхідне число війська для блокування їх у будинках, якщо такі будуть відведені.

Обіцяючи довести про це до відома Вашої Світлості, я прошу вас приписати зі свого боку під відомчим вам начальством, щоб вони своїми розпорядженнями сприяли генералу-майору Тучкову в його старанні щодо прийому цих перших переселенців, заохотити й інших за їхнім прикладом.

Головнокомандувач 2-ї армії генерал-фельдмаршал [підпис]

№ 142

14 травня 1828

с. Хаджи Капітан

Державний архів Одеської області. Ф. 1. Оп. 214. Спр. 7. 1828. Арк. 1-1зв.

Документ 2. Рапорт Ізмаїльської портової карантинної застави новоросійському і бессарабському генерал-губернатору М. С. Воронцову. 13 травня 1828 р. (Оригінал, рукопис, російська мова, переклад С. Каюк).

8972 / 1842

16 / 18 травня 1828

Його Світлості

Панові Генералу від Інфантерії Його Імператорської Величності Генерал-Лейтенанту Новоросійському і Бессарабському генерал-губернатору і Кавалеру Графу Михайлу Семеновичу Воронцову

Ізмаїльської портової карантинної застави

Рапорт

Цього числа близько 12 години пополудні прибув до тутешнього порту через Кілійське гирло Дунаю на невеликому човні з десятьма особами запорожців, при двох бунчуках і трьох знаменах, турецької Запорозької Січі кошовий Отаман Осип Гладкий¹ із тим щоб із Запорозьким військом у відомстві його наявні, поступити в підданство Російської імперії, якого застава відповідно до його бажання прийняла у відомство своє для дотримання встановленої обсервації, про що Вашій Ясності карантинна застава цим донести честь має, що згаданий кошовий отаман Гладкий після прибуття свого оголосив, що слідом за ним для такого же надходження у підданство Росії із Задунайської Січі йде ще до тисячі осіб.

Дворний радник [підпис]
штаб-лікар, колезький асесор
[підпис]
комісар Рожалін

№ 569

13 травня

1828 року

Бл. Из. Карантину

Державний архів Одеської області. Ф.1. Оп.214. Спр. 7. 1828. Арк. 2-2зв.

Документ 3. Рапорт Виконуючого обов'язки бессарабського цивільного губернатора новоросійському і бессарабському генерал-губернатору М.С. Воронцову. 19 травня 1828 р. (Оригінал, рукопис, російська мова. Переклад С. Каюк).

№ 9437 / 1907

22/24 травня 1828

Його Світлості

Панові Новоросійському і Бессарабському
Генерал-Губернатору

Виконуючого обов'язки
Бессарабського цивільного губернатора
Рапорт

Базарчужька Бессарабська карантинна застава доповідає мені рапортом, отриманим 17 числа цього травня, що 10 числа поточного місяця прибув із-за кордону на невеликому човні з 11 особами запорожців при двох бунчуках і 3^{-х} знаменах турецької Запорозької Січі

¹ В оригіналі Гладкой. І це дуже швидка і показова зміна всього однієї літери у прізвищі на «російськомовний зразок».

Кошовий отаман Осип Гладкий з метою, щоб із Запорозьким військом у відомстві, що його має, вступити в підданство Російської імперії. – За словами цього отамана, берегова застава повідомляє, що він має відомості про всі приготування турецької армії і виявляє свою готовність надати Росії можливу допомогу в теперішній війні з Портою Османською. Він повідомив заставі, що з Константинополя прямує паша з 40000 корпусом війська, з яких має намір залишити в фортецях: у Бабі 20 000, в Тульчі 10 000 та Ісакчі 10 000.

Базарчужька застава повідомляє далі, що цей кошовий отаман був відправлений командиром брахт-вахт при Кілійських гирлах флота капітан-лейтенантом Коробкою під конвоєм до Ізмаїла з 10 запорожцями, що прибули з ним, і що одинадцятий з них був залишений у Базарчуці для заспокоєння тих із запорожців, які мали переходити з-за Дунаю на нашу сторону, і що вони не повинні очікувати жодної від того небезпеки. Нарешті берегова застава повідомляє, що слідом за тим прибули до нашого берега частина запорожців і жителів Запорозької райі з жінками і дітьми на 61 човні, які разом із залишеним у Базарчуці запорожцем також були відправлені до Ізмаїла через те, що вони не погодилися витримувати тут карантинні випробування, а також через те, що розмістити всіх їх, яких є до 700 осіб у Базарчуці неможливо через невелику карантинну будівлю.

Тим часом я отримав донесення від Ізмаїльської портової карантинної застави, отримане 13 числа цього ж травня, що згаданий кошовий Отаман з 10 запорожцями при ньому вже вступив до самої карантинної обсервації, але про решту запорожців із Базарчука туди ж відправлених, застава промовчала тому, ймовірно, що донесення відправлено до прибуття їх до цієї застави. Про такі донесення Базарчукської берегової та Ізмаїльської портової карантинних застав я маю честь донести до відома Вашої Світлості, просячи розпорядження, як вчинити з цими запорожцями після їх випуску з карантину.

Статський радник [підпис]

19 травня 1828

м. Кишинів

Державний архів Одеської області. Ф.1. Оп.214. Спр. 7. 1828. Арк. 7-7зв. № 1052

Документ 4. Рапорт Ізмаїльської портової карантинної застави новоросійському і бессарабському генерал-губернатору М. С. Воронцову. 26 травня 1828 р. (Оригінал, рукопис, російська мова. Переклад С. Каюк).

10148

30 / 1 травня 1828

Його Світлості

Панові Генералу від Інфантерії Його Імператорської Величності Генерал-Лейтенанту Новоросійському і Бессарабському генерал-губернатору і Кавалеру Графу Михайлу Семеновичу Воронцову

Ізмаїльської портової карантинної застави

Рапорт

З числа каюків і човнів, що надійшли до карантину із запорожцями, які з-за кордону переселилися в межі Росії, карантинна застава в наслідок відзиву Пана Генерал-Майора і кавалера Тучкова 1го від 24 числа цього травня за № 76, згідно з Найвищої волі, відділила 40 таких, які виявились придатними до розміщення 450 осіб піхоти, з призначенням як на них, так і на карантинний і веслувальний катер з ними відправлений, для управління при кошовому з Отаманами і козаками всього 218 осіб, які 25 числа цього місяця близько 7 години після півночі з брахтвахтенним цієї застави офіцером Титулярним радником Михайловим, відправились до переправи, влаштованій через Дунай при селищі Сатунів, про що Вашій Світлості карантинна застава донести честь має.

Начальник надворний радник [підпис]

Штаб-лікар, колезький асесор [підпис]

Комісар Рожалін

№ 627

26 травня

1828 року

Бл: з карантину

з донесенням відряджені

з карантину до Сатунівської

переправи 40 човнах

з запорожцями

Державний архів Одеської області. Ф.1. Оп.214. Спр. 7. 1828. Арк. 8-8зв.

Документ 5. Повідомлення генерал-майора С. Тучкова начальнику Головного Штабу генерал-ад'ютанту І. Дібічу. (Оригінал, рукопис, російська мова, переклад С. Каюк).

31 травня 1828

№ 299

Начальнику Головного Штабу Його Імператорської Величності
Пану Генерал Ад'ютанту Генералу від Інфантерії і Кавалеру Графу Дібічу

Генерал Майора Тучкова Іго

Припис Вашої Світлості за найвищим повелінням цього 23 числа з № 206 щодо запорозьких козаків та їх човнів маю честь отримати і за його змістом донести маю, що десантні війська вже відпливли. Що ж стосується самих запорожців, то хоча карантинний термін для них ще не закінчився, але оскільки вони ще 9 числа цього місяця залишили турецький кордон і до вступу в карантин перебували на безлюдних островах, то і не передбачається небезпека у використанні разом із військом.

Тому генерал-майор Курносов також вже вийшов то і припис на ім'я Його отриманий додати честь маю, додаючи я наказав між тим відібрати і поставити особливо надійні човни, скласти списки запорозьким веслярам, і що при цій карантинній заставі перебуває ще один дванадцятивесловий катер, на якому можна буде розмістити 2 патронні ящики, але без коней; як веслярів за відсутності інших можна використати Запорожців.

Генерал-майор Тучков

23 травня о 12 годині після полудня

1828 р.

Г. Тучков

№75

Російський державний військово-історичний архів. Ф. ВУА. Спр. 4409. Арк.5 –5 зв.

Документ 6. Санктпетербурзькі відомості. (Оригінал, друкований, російська мова. Переклад С. Каюк).

Вівторок, 29 травня 1828

З Ізмаїла

Генерал-майор Тучков передає Фельдмаршалу від 12 травня, що Січ Запорозька, яка з давніх часів у володінні турецькому існувала і перебувала на правому боці гирла Дунаю, підкорилася добровільно Государю Імператору. Теперішній і колишній Кошові (начальники Січі), з яких перший Йосип Гладкий, має гідність двох бунчужного паші, обидва писарі, всі отамани і осавули, з двома бунчуками, трьома знаменами і всією церковною утварю, з двома священниками, з дарованими від султана привілеями і грамотами, з військовою Канцелярією і з тисячею козаків з родинами, вже перейшли у кордони наші і розташувалися в Ізмаїльському карантині; інші ж, які не встигли разом з ними перейти, в недовгому часі повинні прибути.

Джерела та література:

1. Бачинська О. А. Козацтво в «післякозацьку добу» української історії (кінець XVIII – XIX ст.). Одеса: Астропринт, 2009. 256 с.
2. Бачинська О., Середа О. Османсько-турецькі документи про задунайське козацтво напередодні та під час російсько-турецької війни 1828-1829 рр. *Чорноморська минушина: Записки Відділу історії козацтва на півдні України*. 2020. №7. С. 150-159.
3. Бачинська О., Чухліб Т. Козацька Україна після зруйнування Запорозької Січі (1775-1905). Київ: Арій, 2021. 352 с.
4. Бачинський А. Д. Січ Задунайська. 1775–1828 рр.: історико-документальний нарис. Одеса, 1994. 123 с.
5. Державний архів Одеської області. Ф. 1. Оп. 214. Спр. 7 за 1828.
6. Каюк С. Війна і кордон у житті фронтирного люду: Задунайська Січ та її останній кошовий (за матеріалами російських імперських архівів). *Universum Historiae et Archaeologiae = Універсум історії та археології*. 2024. Т. 7. (32). Вип. 1-2. С. 61-73.
7. Каюк С. Карантинні установи як інституції, або фронтірне населення в нових державних умовах. *Чорноморська минушина: Записки Відділу історії козацтва на півдні України*. Одеса, 2016. Вип. 11. С. 24-38.
8. Російський державний військово-історичний архів. Ф. ВУА. Спр. 4409.
9. *Санктпетербургские ведомости*. 1828. 29 мая. № 43.
10. *Санктпетербургские ведомости*. 1828. 5 июня. № 45.
11. *Санктпетербургские ведомости*. 1828. 8 июня. № 46.
12. Томпсон Е. *Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм*. / Пер. з англ. М. Корчинської. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006.
13. Burbank J., Cooper F. *Empires in world history: power and the politics of difference*. Princeton, N.J. : Princeton University Press. 2010.
14. *Empire Speaks Out. Languages of Rationalization and Self-Description in the Russian Empire*. Edited by Ilya Gerasimov, Jan Kusber and Alexander Semyonov. Leiden; Boston. 2009.
15. Kappeler A. *The Russian empire: A multiethnic empire*. Harlow; New York: Pearson Education. 2001.
16. Stoler A. L. *Along the archival grain: epistemic anxieties and colonial common sense*. Princeton, NJ : Princeton University Press. 2009.
17. Wortman R. S. *Scenarios of Power: Myth and Ceremony in Russian Monarchy*. Vol. 1–2. Princeton: Princeton University Press, 1995–2000.

References:

1. Bachynska O. A. *Kozatstvo v «pisliakozatsku dobu» ukrainskoi istorii (kinets XVIII – XIX st.)*. Odesa: Astroprynt, 2009. 256 s. [in Ukrainian].
2. Bachynska O., Sereda O. *Osmansko-turetski dokumenty pro zadunaiske kozatstvo naperedodni ta pid chas rosiisko-turetskoi viiny 1828-1829 rr. Chornomorska mynushyna: Zapysky Viddilu istorii kozatstva na pivdni Ukrainy*. 2020. №7. S. 150-159. [in Ukrainian].
3. Bachynska O., Chukhlib T. *Kozatska Ukraina pislia zruinuvannia Zaporozkoi Sichi (1775-1905)*. Kyiv: Arii, 2021. 352 s. [in Ukrainian].
4. Bachynskiy A. D. *Sich Zadunaiska. 1775–1828 rr.: istoryko-dokumentalni narys*. Odesa, 1994. 123 s. [in Ukrainian].
5. *Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of Odesa Region]*. F. 1. Op. 214. Spr. 7 za 1828. [in Russian].
6. Kaiuk S. *Viina i kordon u zhytti frontyrnoho liudu: Zadunaiska Sich ta yii ostannii koshovyi (za materialamy rosiiskykh imperskykh arkhiviv)*. *Universum Historiae et Archaeologiae = Universum istorii ta arkheolohii*. 2024. T. 7. (32). Vyp. 1-2. S. 61-73. [in Ukrainian].

7. Kaiuk S. Karantynni ustanovy yak instytutsii, abo frontyrne naseleння v novykh derzhavnykh umovakh. *Chornomorska mynuvshyna: Zapysky Viddilu istorii kozatstva na pivdni Ukrainy*. Odesa, 2016. Vyp.11. S. 24-38. [in Ukrainian].
8. Rosiiskyi derzhavnyi viiskovo-istorychnyi arkhiv. F. VUA. Spr. 4409. [in Russian].
9. *Sanktpeterburhskie vedomosti*. 1828. 29 maia. № 43. [in Russian].
10. *Sanktpeterburhsie vedomosti*. 1828. 5 yiunia. № 45. [in Russian].
11. *Sanktpeterburhskie vedomosti*. 1828. 8 yiunia. № 46. [in Russian].
12. Tompson E. Trubadury imperii: Rosiiska literatura i kolonializm. / Per. z anhl. M. Korchynskoi. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy», 2006. [in Ukrainian].
13. Burbank J., Cooper F. Empires in world history: power and the politics of difference. Princeton, N.J. : Princeton University Press. 2010.
14. Empire Speaks Out. Languages of Rationalization and Self-Description in the Russian Empire. Edited by Ilya Gerasimov, Jan Kusber and Alexander Semyonov. Leiden; Boston. 2009.
15. Kappeler A. The Russian empire: A multiethnic empire. Harlow; New York: Pearson Education. 2001.
16. Stoler A. L. Along the archival grain: epistemic anxieties and colonial common sense. Princeton, NJ : Princeton University Press. 2009.
17. Wortman R. S. Scenarios of Power: Myth and Ceremony in Russian Monarchy. Vol. 1–2. Princeton: Princeton University Press, 1995–2000.